

Ауторка: Чарна Јовановић (1990), 2. разред гимназије у Смедереву, Смедерево

Ђачка литерарна дружина „Давидовић“ од 1931. до 1941. године

Апстракт: Рад има за циљ да покаже какав и колики утицај је Ђачка литерарна дружина „Давидовић“ имала на своје чланове. Дружина „Давидовић“ била је једна од најбоље организованих ђачких дружина у историји смедеревске Гимназије. Основана у време одушевљења националном идејом, имала је за циљ свеукупно образовање и духовно уздизање ученика. У овом раду посебна пажња се поклања њеном деловању од 1931. до 1941. године када у Дружини настају сукоби између ученика са различитим политичким опредељењима. Анализом извора о активностима Дружине из тог периода закључујемо да је Дружина имала велики утицај на своје чланове, од којих је најважнији био политички.

Оснивање ђачке литерарне дружине „Давидовић“

Указом краља Петра од 4. јула 1912. године, смедеревска четвороразредна гимназија постала је шестороразредна гимназија.¹ Оснивањем петог разреда школске 1912/1913. године и шестог разреда школске 1913/1914. године „осетила се потреба за стварањем и ђачке дружине, у којој би ученици допунили своју спрему и образовали се литерарно, духовно и морално“.² Ове речи изговорене на оснивачкој скупштини дружине представљају основни смисао њеног постојања.

Оснивач дружине био је професор историје Милован Ристић који је руководио целокупним њеним радом. Дружина је понела име Димитрија Давидовића из поштовања према овом српском просветитељу које је последње године свога живота провео у Смедереву, где је и сахрањен. Како је гласило пуно име Дружине није сигурно пошто се у литератури наилази на различите називе. У монографији смедеревске Гимназије „Минули век“ говори се о *Литерарној ђачкој дружини „Давидовић“* и *Ђачкој дружини „Давидовић“*, у школским извештајима о *Дружини „Давидовић“*, на печату дружине стоји *Ђачка дружина „Давидовић“*, а у записнику са састанака дружине од 1931. до 1941. године такође се помињу различити називи. Зато ћемо, иако са сигурношћу не знамо како је гласио званични назив дружине, користити назив *Ђачка литерарна дружина „Давидовић“* као најпотпунији.³

Свечана оснивачка седница одржана је 25. марта 1913. године у дворани Окружног суда. Тога дана било је тачно 76 година од смрти Димитрија Давидовића. Прво је одржан помен на гробу Димитрија Давидовића на смедеревском гробљу коме су присуствовали начелник Министарства просвете, професори, ученици и многи грађани Смедерева. Потом је одржана седница са рециталима и читањем радова ученика Гимназије. На ову седницу били су позвани чланови свих хуманитарних друштава и омладинских књижевних дружина. Позиву су се одазвале дружине ђака пожаревачке Гимназије и Четврте београдске гимназије слањем представника. Приход остварен на овој седници био је намењен куповини књига за ђачку књижницу.⁴

¹ Архив Гимназије Смедерево, Извештај за школску 1912/1913. годину, Школски летопис, 8.

² АГС, Извештај за школску 1913/1914, Ђачка дружина, 9.

³ У даљем тексту Дружина.

⁴ АГС, Извештај за школску 1913/1914. годину, 10.

Деловање ђачке литерарне дружине „ Давидовић“ до 1931. године

Први светски рат је прекинуо рад Гимназије и Дружине, да би одмах након ослобођења тај рад био настављен. Рад Дружине долази до изражаја тек од школске 1920/1921. године отварањем потпуне гимназије.⁵ Дружина је у почетку имала редовне и ванредне чланове, а касније само редовне. Чланови дружине могли су да буду само ученици виших разреда. Дружина је имала ђачку управу, док је инструктор био стручно лице.⁶ Њен инструктор је у то време био професор Ђорђе Аранђеловић.⁷ Дружина је приређивала концерте, матине и разна предавања, обновила је гроб Димитрија Давидовића о свом трошку и учланила се у Савез југословенских средњошколских удружења.⁸

Организација ђачке литерарне дружине „ Давидовић“

Крајем школске 1927/1928. године донета је одлука да Дружином управљају ђаци и према новим правилима изабрана је управа за наредну годину. Биран је Управни одбор, Надзорни одбор, Књижевни одбор, Уметничка секција и Приређивачки одбор.

На челу Управног одбора био је председник, који је морао да буде ученик седмог или осмог разреда. Председник је управљао целокупним радом Дружине, одређивао дневни ред и водио састанке. Остали чланови управног одбора били су: потпредседник, секретар, чија је дужност била да саставља записник, подсекретар, књижничар, поткњижничар, благајник и подблагајник.

Дружина је имала и своју књижницу која је издавала ученицима књиге на читање. Књиге су куповане из сопствених извора прихода, али су и добијане на поклон. Последње године свога рада Дружина је имала око 600 наслова углавном из области лепе књижевности. Књижничар је издавао ученицима књиге по тачно утврђеном распореду. Такође, бринуо је и о стању књига у ђачкој књижници и водио рачуна о прочитаним радовима који су чувани у архиви. Битно је истаћи да у Смедереву у то време осим гимназијске књижнице и књижнице Дружине није постојало друго место где су ученици могли да набаве књиге за читање.

Благајник је прикупљао чланарину и водио рачуна о трошковима дружине. Управни одбор је редовно одржавао састанке, независно од састанака Дружине, на којима је доносио одлуке о важним питањима и потом их износио пред све остале чланове. Могао је да заказује састанке Дружине по својој вољи.

Надзорни одбор су чинили председник надзорног одбора и два члана. Њихова дужност је била да прегледају благајну и књижницу и да о томе подносе извештај Управном одбору. Књижевни одбор су чинили председник књижевног одбора и три члана. Књижевни одбор је бирао радове и критике радова који ће бити изнети на састанцима. За сваки прочитан рад чланови су писали критику, а постојала је могућност и писања критике на критику рада. У оквиру Дружине постојале је и уметничка секција коју су чинила драмска и музичка секција. Чланови ових секција били су задужени за

⁵ Павловић, Леонтије; Булатовић, Мирко; Пауновић, Радослав, *Смедеревска гимназија Минули век*, Гимназија, Смедерево 1971, 172.

⁶ АГС, Извештај за школску 1927/1928 годину.

⁷ Павловић, Леонтије; Булатовић, Мирко; Пауновић, Радослав, *Смедеревска гимназија Минули век*, Гимназија, Смедерево 1971. Ђорђе Аранђеловић дошао је у Гимназију као суплент 1925. године. Професорски испит положио је 1930. године. Предавао је и народну историју све до 1933. године када је отишао из Смедерева. Инструктор дружине био је од 1931. до 1933. године.

⁸ У даљем тексту: СЈСУ.

осмишљавање уметничког дела програма концерата, представа и матинеа које је Дружина организовала. Од 1937. године у Дружини постоји и приређивачки одбор који су чинили председник и четири члана. Био је задужен за организацију предавања, матинеа и осталих активности које су биле у надлежности дружине. Повремено је формиран и кандидациони одбор који је за циљ имао састављање управе.⁹ О озбиљности Дружине сведочи чињеница да је имала и свој печат овалног облика на коме је писало *Бачка дружина „Давидовић“*.

Улога ђачке литерарне дружине „Давидовић“

Ђачка самоуправа са стварним овлашћењима била је остварена у оквиру ове дружине. Било је важно место председника јер је особа на том положају могла вршити велики утицај на остале ученике и ширити политичка уверења групе којој је припадала. Чланови дружине су организовали читав културно–уметнички живот школе и као старији утицали на ученике нижих разреда. Сукоб око избора управе Дружине био је нарочито изражен непосредно пре Другог светског рата. Огледао се у борби представника Белих орлова¹⁰ и Савеза комунистичке омладине Југославије¹¹ за управу над дружином.

Чланови Белих орлова били су десничарски оријентисани омладинци који су били изузетно идеолошки потковани и анти-комунистички опредељени. Припадници Савеза комунистичке омладине истицали су своја интернационалистичка уверења и приврженост социјализму, у коме су видели спас за решење свих социјалних проблема. Совјетски Савез, који је тада био моћна социјалистичка држава, у њиховим очима није се много разликовао од „мајчице Русије“, која се током историје доживљавала као заштитник словенских, а пре свега српског народа.

Књижевни састанци Дружине били су врло погодан начин да скојевци кроз књижевну форму износе своја схватања о социјалним темама и указују на опасност од фашизма. Формирањем скојевске организације у Гимназији јуна 1940. године, Дружина је постала једна од најважнијих платформи за њено деловање. Скојевска организација у Гимназији поставила је себи задатак да приликом избора за нову управу за школску 1940/1941. годину њени кандидати буду изабрани. Развили су агитацију за придобијање ученика старијих разреда који су имали право гласа, одржавали састанке на којима су читани прогласи СКОЈ-а и литература о Совјетском Савезу.¹²

Дуго одлагани изборни састанак Дружине одржан је тек 8. фебруара 1941. године. Састанак је био врло посећен, присуствовало је 168 ученика.¹³ И организација Белих орлова истакла је свог кандидата за председника Дружине. Кандидати су имали обавезу да изнесу програме рада Дружине. У прилично напетом атмосфери одржано је гласање на коме је победу однео представник СКОЈ-а. Он је за чланове управе Дружине предложио скојевце или њима блиске ђачке. Међутим, у овој победи комунистички оријентисани омладинци нису могли дуго да уживају, јер је одлуком директора школе рад Дружине убрзо забрањен.

⁹ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Књига записника литерарне дружине Давидовић од 1931. до 1941. године.

¹⁰ Бели орлови су омладинска организација Збора, чији је председник био смедеревски адвокат Димитрије Љотић.

¹¹ У даљем тексту СКОЈ.

¹² Павловић, Леонтије; Булатовић, Мирко; Пауновић, Радослав, *Смедеревска гимназија Минули век*, Гимназија, Смедерево 1971, 173.

¹³ Исто.

Рад Дружине у периоду од 1931. до 1941. године

Рад Дружине могуће је реконструисати на основу записника који су сачувани у Гимназијском фонду Историјског архива у Смедереву. Записници су систематично и брижљиво вођени за овај период у једној свесци А4 формата од стране ученика кога је дружина одређивала за сваку годину и оверавани потписом председника дружине. На основу тих записника не стичемо увид само у садржаје рада Дружине, већ и у школске прилике, па и у шире историјске и културне особености тога времена.

Инструктора Дружине постављао је Наставнички савет школе и на том месту смењивали су се углавном професори српскохрватског језика: Драгојла Јововић,¹⁴ Ђорђе Аранђеловић и Никола Ђурица.¹⁵ Две године пред Други светски рат инструктор Дружине био је професор француског језика Живадин Матијашевић.¹⁶ Професори-инструктори били су углавном благонаклони према левичарски оријентисаним ђацима, нису их пријављивали школским властима, иако су на то били обавезни, јер је бављење политиком било строго забрањено у средњим школама.

Број чланова дружине је варирао од 60, колико је имала на почетку посматраног периода, до 168 пред избијање рата на *простору Југославије*, када је Дружина престала са радом. То је био најшири вид ангажовања ђака у ваннаставним активностима у смедеревској Гимназији. Овако масовно учешће ђака у раду Дружине у једној релативно малој гимназији сведочи о њеном значају и занимљивости тема које су се обрађивале, као и о полемичком духу који је тада захватио друштвени живот.

Председници дружине били су ученици виших разреда, седмог и осмог.¹⁷ Положај председника био је врло нестабилан, јер је његов рад био стално изложен критици од стране Управе дружине. Осим тога, и они сами били су врло самокритични.

Тако је Милорад Влајић, председник Дружине у школској 1931/1932 години, већ на трећем састанку дао оставку, износећи као главни разлог неуспех Дружине. За председником је и читава управа поднела оставку. Један ученик је устао и рекао: „Биће жалосно, ако сви почнемо попут председника, јер тим сталним изборима упали смо Г. Директору у очи“.¹⁸ Ово показује да је рад Дружине, упркос ђачкој самоуправи, или можда баш због ње, био под сталним надзором директора. Нова управа на челу са Богданом Дрезгићем изабрана је 12. новембра 1931. године и није промењена до краја школске године.

Број редовних састанака је варирао од године до године. Кретао се од шест састанака па све до дванаест, колико их је било 1936/1937 године. После тога, састанци Дружине се проређују, иако је интересовање ученика за овај вид рада било у порасту.

¹⁴ Исто, 172. Драгојла Јововић радила је у Гимназији од 1929. до 1941. године. У току окупације била је отпуштена са посла, а потом је враћена и предавала је само ученицима нижих разреда.

¹⁵ Исто. Никола Ђурица предавао је од 1930. до 1940. године српскохрватски књижевност, руски и немачки језик. Руководио је и семинаром из националне групе предмета који је у средње школе уведен 1938. године. Једно време био је и општински одборник родом из Пожаревца. Инструктор дружине био је од 1938. до 1939. године.

¹⁶ Исто. Живадин Матијашевић је у смедеревску Гимназију дошао 1937. године. Још као студент постао је левичар због чега је често премештан са службом. После окупације је ухапшен и неко време је провео у логору Маутхаузен. Умро је 1951. године.

¹⁷ У овом периоду то су били: Милорад Влајић, Богдан Дрезгић, Живорад Лазаревић, Живан Станковић, Борислав Вулегић, Атанасије Спасић, Живадин Дабић, Ратибор Новаковић, Андреја Стокић, Чедомир Пауновић, Милосав Станојловић и Иван Мишковић.

¹⁸ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Књига записника литерарне дружине „Давидовић“ од 1931. до 1941. године, трећи састанак 1931. године.

Основни разлог је све строжа контрола активности Дружине од стране директора школе.

На састанцима су чланови Дружине читали своје прозне и песничке радове, анализирали дела домаће и стране књижевности, држали предавања и водили расправе на различите теме: Алкохол и ми; Васпитање данашње младежи; Рад је извор свега богатства; Слика сеоског живота; Мир и Друштво народа; Сви смо ми такви; О сузбијању псовки; О надреализму; О књижевности, О енглеском језику, О шаху.¹⁹ Састанцима Дружине могли су да присуствују и гости, што је деловало подстицајно на рад њених чланова. Тако су 1932/1933. школске године у раду Дружине учествовали млади књижевници Милован Ђилас, Павле Недељковић и Степо Игњатовић.

Средина тридесетих се назива „Златно доба дружине Давидовић“. Напредак дружине се на првом месту приписује сарадњи тадашњих челника дружине, Новаковића и Миливојевића, али и осталих чланова управног одбора. За два месеца, колико су они управљали Дружином, купљено је близу 100 књига, одржано неколико ђачких посела на којима су председник и остали чланови држали предавања, број радова чланова је знатно повећан и Дружина је повратила свој углед. Дружина је одржала неколико заједничких састанака са литерарном дружином „Развитак“ из Пожаревца, а сарађивала је и са дружином „Рајић“ из Чачка. Изасланици Дружине су били на конференцији СЈСУ²⁰ Одржана је свечана седница у спомен Димитрија Давидовића којој су присуствовали сви чланови. Исто тако присуствовали су помену на гробу Димитрија Давидовића и положили венац. Драмска секција под управом професора Живадина Матијашевић је приредила пет позоришних представа за ученике и грађанство. Приход је употребљен за подизање позоришне бине и помоћ ђачким екскурзијама.

Речи којима је у записнику са састанака Дружине пропраћено предавање о енглеском језику инструктора Аранђеловића казују нам о интересовању чланова да се упознају са непознатим темама: „У току предавања господин инструктор је нагласио да је енглески језик најпростији језик у свету, да се да лако научити(...). У име чланова председник дружине се захвалио господину инструктору којим нас је упознао са језиком о коме смо сви врло мало знали, који се код нас врло ретко чује, а који је врло важан и распрострањен.“²¹

Дискусије на састанцима биле су живе и интересантне: „Поводом рада „Излазак“ од М. Вучетића, Станковић Живан приметио да аутор ради слике жртвује смисао. Поповић говори да је чудновато да један човек који пише философију („Егоизам и алтруизам“) пише и о вери („Излазак“). Поводом овога напада Поповића у збору се чује негодовање и неколико чланова говоре да су баш филозофи људи са чврстом вером и својим великим умовима доказују њену вредност. Најзад Поповић каже да песму не разуме и да би било боље да је Вучетић, пре него што је почео да чита, рекао укратко садржај“.²²

Расправе су најчешће вођене око неких детаља из радова: „ (...) Замера само Вучетићу што је рекао да мома стоји на извору: немогуће је да стоји на извору већ може само поред њега (...) Нетика Пијаде каже да мома не може да стоји у извору како је рекао Вулетић. Вулетић каже да има нејасних места, која није могао да разуме и каже

¹⁹ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Књига записника литерарне дружине „Давидовић“ од 1931. до 1941. године.

²⁰ Исто, пети састанак, 27. мај 1937. године.

²¹ Исто, седми састанак, 29. април 1933. године.

²² Исто, пети састанак, 10. децембар 1932. године.

да не може нико да рони вреле сузе. Ковачевић Доброслав пита како се може певати са сузама? Петровић му одговара да човек може да плаче и од радости и да пева, или пак да плаче и пева жалосну песму.²³

Било је и увредљивих коментара на личној основи: „Бокур тражи реч, Вулетић му даје реч и он уместо очекиване критике каже: „Будаласте мисли и маштања пуста, сад смо брате чули ми из твојих уста“. Председник критикује овако лакомислено избачене речи и каже да није лепо бацати аутору тако што у лице пред целокупним збором...“²⁴ Пример за то је и: „Председник прелази на другу тачку дневног реда „Сета младости“ од анонима. Путниковићево мишљење је да је аутор стварно душевно болестан када је могао тако што да напише...“²⁵ Водиле су се расправе и о граматички и правопису, и чланови су слободно износили своје мишљење: „Ћирковић устаје и каже да не разуме реч „закачињу“ већ би по његовом мишљењу требало „закачују“. Ова реч изазива општи смех код присутних.“²⁶

У Дружини је постепено долазило до поларизација на различитим основама. Школске 1935/1936 године издвојила се једна група противника управног одбора и тада су почели први већи сукоби у дружини. Њихов сукоб се показао на првом састанку те године приликом читања песме председника Спасића: „Спасић чита песму „Поноћна вила“. Слушаоци су наелектрисани. Илић да искочи из коже. На њему се јасно примећују знаци огорчености. Песма бива прочитана и Илић тражи реч, и као у чуду пита зашто Спасић пише радове какви су се писали још пре десет година. Спасић Илићу каже да није разумео песму. Илић опет Спасићу да овај у песми није ништа казао. Устаје Ковачевић нападајући Спасића, ствара се општа ука бука из које се јасно издиже оштри звук звонцета које Дражић уз припомоћ Спасића грчевито притиска јер речима није у стању да умири нападаче. Неко из галерије пита зашто је Ковачевић као председник књижевног одбора примио такав рад. Ковачевић покушава да се брани али је само толико успео да каже да је у недостатку бољих морао да прими и тај рад...“²⁷ Овакви односи у дружини довели су до оставке целог управног одбора. За председника дружине је опет изабран Атанасије Спасић. Међутим, сукоб се и даље наставио: „На реду је шеста тачка дневног рада „О жабама“ од Новаковића. Радивојевић каже да је писац вређао у томе раду ову дружину. Спасић предлаже збору, да се овај рад, као рад без икакве књижевне вредности и као увредљив за целу дружину, поцепа пред целим збором. Настаје негодовање код неких чланова због овог предлога.(...) Илић вређа председника Спасића, и он га удаљује са седнице. Настаје још већа препирка. Новаковић добацује неке увредљиве речи председнику, те овај захтева да се Новаковић удаљи са седнице. Пошто овај то није хтео да учини председник је био принуђен да прекине седницу“²⁸

Тако састанци дружине постају све више места за сукобе чланова, и губе своју првобитну сврху. Због тога је одлучено да се сачини правилник Дружине како би се регулисало понашање чланова на састанцима. Чланови Дружине су изабрали посебни одбор који је саставио правилник, али ни то није много помогло. Радови су и даље били у другом плану, а критике су претворене у критике аутора: „Шохај налази да Стефановић није критиковао рад, већ изгледа самог аутора. Стефановић хоће себе да одбрани и признаје да у журби није обраћао пажњу на падеже“²⁹

²³ Исто, четврти састанак, 4. новембар 1933. године.

²⁴ Исто, трећи састанак, 9. децембар 1934. године.

²⁵ Исто, седми састанак, 3. март 1935. године.

²⁶ Исто, пети састанак, 10. фебруар 1935. године.

²⁷ Исто, први састанак, 27. октобра 1935. године

²⁸ Исто, пети састанак, 27. фебруар 1936. године.

²⁹ Исто, пети састанак, 6. децембар 1936. године.

Колико су сукоби постајали жестоки сведочи и седница на којој је дошло до смене управног одбора и именовања новог председника: „ Давно пре 14 часова почели су да пристижу чланови. Види се да су духови узнемирени (...) Прелази се на другу тачку дневног реда „ Трилогија“ песме Новаковића, Милојевића и Илића свих из осмог разреда. Илић чита све три песме. После Милојевиће песме јавља се Дабић и повољно се изражава о њој. Шохај налази да је мотив застарео.(...) После читања песме јавља се Миливојевић и на опште изненађење почиње да тврди да су песме које је Илић читао плагијати. Тврди да је своју песму узео од Шантића. За Новаковића вели да је узео од Ракића. Илић да је песму узео од Коволије и поводом тога критикује неспособност књижевног одбора. На то скаче Смодлака (пети разред) и машући једном књигом почиње да се дере и да виче да је он песму Новаковићеву, управо Ракићеву пронашао још при читању у књижевном одбору. Милојевић продужава свој говор али га г- ђа Јововић прекида, тврдећи да није частан начин којим су се послужили Новаковић, Илић и Миливојевић. (...) Новаковић затим узима реч и почиње да критикује књижевни одбор и у вези са њим целу управу. У том говору изнео је све што је учинила управа и тражи оставку председника. Дабић му одговара да даје оставку. Г-ђа Јововић прекида даљу дискусију оставивши бирање нове управе као последњу тачку дневног реда. (...) Илић каже да су се он, Милојевић и Новаковић солидарисали и да су одлучили да Новаковић буде председник. Збор пристаје на то. Новаковић заузима место и предлаже да збор остави њему, Милојевићу и Илићу одрешене руке у избору осталих чланова управе, да се не би поновио исти случај као и са прошлом управом. Збор гласа и усваја да им се оставе у том одрешене руке“.³⁰ Због свих тих сукоба седницама је често присуствовао и директор. Издавана су и саопштења у којима се истицало да се радови у вези са политиком неће примати на разматрање.

Уочава се и подела на чланове са села и из града, а били су све чешћи сукоби национално оријентисаних чланова и скојеваца. Збох тих сукоба директор је забранио рад Дружине и последњи састанак те школске године је одржан 2. јануара 1938. године. Те 1938. године стигла је наредба Министарства просвете којом се захтева да се у свакој средњој школи образује „одбор за сузбијање комунистичке и друге разорне пропаганде међу ученицима. Тај одбор сачињаваће директор и два наставника која он одреди. Његова дужност је да проучава и испитује стање развоја комунистичке акције у својој школи, да проналази мере за њено сузбијање“.³¹ По наредби Одбора, из школе је избачена група ученика због комунистичке активности. То су били Антоније Шохај, Јаков Смодлака, Зора Јовановић, Младен Николић и Бранислав Јелић, сви чланови Дружине који су активно утицали у њеном раду. Исте године је из школе на годину дана искључен и Владимир Љотић, син Димитрија Љотића, због посећивања састанака и учествовања у раду Белих орлова.³²

Следеће школске године рад Дружине је обновљен. Дружина је тада имала 84 члана. Инструктор је био професор Никола Ђурица, а председник Чедомир Пауновић.

Те године Дружина је имала четири зборска састанка и на њима је прочитано 20 радова, и то: осам лирских песама, девет приповедака, два броја хумуристичких новина и један путопис. Првом састанку Дружине присуствовао је директор школе са новим инструктором Николом Ђурицом. Директор и инструктор су пре него што се приступило бирању управе одржали говор: „Најпре је г. Директор одржао краћи говор у коме каже, да не би желео да се деси као прошле године, да се на овим састанцима води

³⁰ Исто, седми састанак, 17. децембар 1936. године

³¹ Павловић, Леонтије; Булатовић, Мирко; Пауновић, Радослав, *Смедеревска гимназија Минули век*, Гимназија, Смедерево 1971, 173.

³² Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Уписница за 1937/1938. годину.

нека политичка борба и да се развијају ма какве политичке идеје. Затим је нагласио да не дозвољава да се ученици мешају у политику, а да ће у противном бити принуђен да дружину затвори. (...) Исто тако је напоменуо да не треба да дође до неке поделе на странке (...) После г. Директора, говорио је г. Ђурица (...) Затим је рекао, да би се обешчастила Давидовићева када би се у дружини која носи његово име развијале некакве антидржавне идеје. (...) Г. Директор је напоменуо да би стварно било незгодно да дружину води неко од ученика, који је прошле године кажњен због мешања у политику ...“.³³

Дружина је била под непрестаном контролом новог инструктора што је утицало на смањење активности чланова. Контрола је настављена и следеће школске године када је надзорни наставник био професор Живадин Матијашевић, а председник Милосав Станојловић.

Зато је одржано свега шест састанака, али су они били јако садржајни: прочитано је укупно 34 рада и то: седамнаест приповедака, дванаест лирских песама, три броја хумористичких новина и два путописа. На првом састанку нови инструктор је сходно упуствима директора школе и Министарства просвете упозорио чланове да се на седницама не смеју развијати политичке идеје. Онда је реч дао члановима, Смодлаки и Станојловићу, који су се кандидовали за председника, да би се упознали са бирачима. Сваки од кандидата је имао групу која је стајала иза њега и подржавала га, како је у записнику речено, „симпатизере“. Сукоб за управу над дружином између „опозиције“ и управе дружине се наставио: „Станојевић најзад констатује да се међу члановима створио јаз који базира на личној основи. И г. Јовановић налази да је Смодлака инфицирао своје особине на још неке чланове дружине“.³⁴ Смодлакине радове је Књижевни одбор одбијао и није дозвољавао да се читају на састанцима, под изговором да немају књижевну вредност. Могуће је да је то пре свега било због њихове садржине, јер је Смодлака био скојевац и већ је због свог комунистичког деловања удаљиван из школе. На неким састанцима био је присутан и директор у пратњи са неколико других наставника, који су чинили одбор за сузбијање политичке активности међу ученицима.

Последње школске године свога рада, 1940/1941, Дружина је имала 168 чланова. Инструктор Дружине био је поново професор Живадин Матијашевић, а председник је био Иван Мишковић. Први састанак је одржан тек 8. фебруара 1941. године и на њему је изабрана управа. Победа на овим изборима била је прва већа победа СКОЈ-а који је стајао иза Ивана Мишковића. Одржан је само један састанак, јер је Одбор за антикомунистичку делатност предложио директору да је забрани. Он је то и учинио наредбом издатом почетком марта 1941. године.

Као што је већ речено, Дружина је имала своју књижницу. Највише су читана дела која су припадала реализму, посебно историјски романи. То је било условљено књижевним укусом самих чланова на који су морали имати утицај инструктори Дружине. Од српских писаца највише су читани Светолик Ранковић, Јанко Веселиновић, Милован Глишић, Радоје Домановић, Стеван Јаковљевић, а од страних Фјодор Достојевски, Хенрик Сјенкјевич, Лав Николајевич Толстој и Ернст Толер. Приметно је да су били највише окренути српским писцима реалистичког усмерења, а од страних писаца били су највише заступљени словенски писци, пре свега руски класици.

³³ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Књига записника литерарне дружине „Давидовић“ од 1931. до 1941. године, први састанак, 2. октобар 1938. године.

³⁴ Исто, пети састанак, 9. фебруар 1940. године.

Знамените личности које су учествовале у раду Дружине

Од знаменитих личности које су учествовале у раду дружине „Давидовић“ треба издвојити неколико имена. На првом месту њеног творца, организатора и првог инструктора, професора историје **Милована Ристића**.

Рођен је у Ивањици 20. априла 1886. године. Основну школу завршио је у родном месту, а Гимназију у Крагујевцу. Студирао је на Филозофском факултету у Београду у време када је Велика школа прерасла у Универзитет. Тада је омладину захватио национални полет и велико занимање за српску историју. Отуда ће касније у публицистичкој делатности Милована Ристића доминирати теме из српске историје, пре свега, из доба ослободилачке борбе српског народа.

Радио је као суплент у Прокупљу и Крагујевцу годину дана пре него што је указом краља Петра од 14. септембра 1912. године постављен за суплента смедеревске Гимназије. Предавао је историју, српски језик и земљопис. Био је пословођа Наставничког савета и књижничар Ћачке књижнице.

За рад у ратовима за ослобођење Србије одликован је домаћим и француским орденима. Упркос ратном периоду, у смедеревској Гимназији настава је релативно редовно одржавана. После отварања петог (1912) и шестог (1913) разреда у Гимназији се, као што је већ наведено, оснива ђачка дружина Давидовић, чијим целокупним радом руководи Милован Ристић. Он је одржао и два предавања и то: „Живот и прикљученије Доситеја Обрадовића“ и „Српски Уставотворац“ са читањем мемоара проте Матеје Ненадовића.

Не постоје сачувана документа из тог периода на основу којих бисмо могли да утврдимо да ли је дружина Давидовић непосредно после ослобођења наставила са радом и какву је улогу у њеним активностима евентуално имао професор Ристић.

По завршетку рата предавао је још две школске године у смедеревској гимназији (1918-1920) да би, затим, отишао за директора и професора гимназије у новоослобођене српске крајеве. Био је професор и директор Гимназије у Аранђеловцу, професор Треће мушке гимназије у Београду. Пре него што је постављен за директора Мушке учитељске школе у Јагодини (1937-1940), где је и пензионисан, кратко време провео је на раду у Министарству просвете као инспектор.

Милован Ристић је написао више значајних дела за које је добио похвалне критике од стручне јавности: неколико монографија, између осталог, и о краљу Александру, Стефану Живковићу, Младену Миловановићу, Старом Влаху, једну књигу о гимназији у Аранђеловцу у време када је у тој школи био професор и директор. Писао је и о личностима и догађајима из старе Пожаревачке и Ћупријске нахије, а оставио је иза себе и више дела припремљених за штампу. Објављивао је радове у књижевним листовима и педагошким часописима више од четрдесет година. Умро је у Београду 17. фебруара 1963.³⁵

На састанцима дружине „Давидовић“ своје радове читао је и чувени српски песник **Танасије Младеновић**, после рата назван песником револуције.

Рођен је 15. априла 1913. године у Сараорцима близу Смедерева. Матурирао је у смедеревској гимназији 1932. године, а Правни факултет завршио је у Београду 1937. године. Као гимназијалац стицао је прва литерарна искуства у дружини „Давидовић“, а једно време био је и председник Књижевног одбора дружине. Тако је на Трећем редовном зборском састанку 1931. године прочитао песму „Финис“, која је наишла на

³⁵ Јовановић, Небојша, „Милован Ристић“, *Смедеревске новине*, бр. 28, 20.04. 2006, 19.

добар пријем међу присутним ученицима, па су тражили да аутор песму прочита још једном. Аутора је похвалио и инструктор, професор Аранђеловић, „као младог песника који се развио у нашој средини“.³⁶ На следећем састанку, прочитао је песму „Младић, романтичарски настројен, о драгани пева“, за коју је речено да је футуристичка и написана бомбастичним стилем.³⁷ У то време издавао је и уређивао, с неколицином пријатеља, часописе „Књижевни круг“ и „Реч младих“. Ови часописи су имали изразито критичку социјалистичку оријентацију, па су због тога често забрањивани.

У кући Танасија Младеновића у Сараорцима, која је данас под заштитом Регионалног завода за заштиту споменика културе, основана је прва ћелија Комунистичке партије Југославије у том крају. За време рата није се одвајао од „пушке и књиге“. По његовој заповести, био је политички комесар Другог шумадијског одреда, морао је да постоји књижничар у одреду. Био је познат и по томе што је за време рата пред народом објашњавао зашто је неки домаћи издајник осуђен на смрт од стране партизанских судова. То је чинио тако убедљиво да су сви присутни на тим специфичним партизанским суђењима после тога гласали да се смртна пресуда изврши.

После рата био је на високим државним и партијским функцијама, више година народни посланик смедеревског округа. Седамдесетих година прошлог века припадао је групи српских интелектуалаца који су се национално пробудили, због чега годинама није позиван у Смедерево на културне и друге свечаности. Умро је 2002. године у Београду.³⁸

Мало је позната чињеница да је у раду дружине „Давидовић“ у смедеревској гимназији учествовао и познати револуционар, политичар и књижевник, **Милован Ђилас** (1911-1995).

Предратни комуниста и члан највиших партијских тела, у току рата припадник партизанског покрета, после рата налазио се на највишим државним и партијским функцијама. После Шестог конгреса КПЈ иступао је са ставовима који су званично оцењени као ревизионистички и сувише либерални, због чега је смењен са свих функција које је имао и одстрањен из јавног живота. Пошто је наставио са својим „антисоцијалстичким деловањем“ осуђиван је на вишегодишње казне затвора. Важио је за једног од најпознатијих југословенских дисидената у свету. Објавио је више књига политичког и књижевног садржаја.³⁹

У смедеревској гимназији левичарски настројени студент, Милован Ђилас, се појавио на Десетом редовном зборском састанку, који је одржан 3. априла 1932. године, као гост чланова Дружине. Милован Ђилас је представљен као „наш млади књижевник“. Учествовао је у расправама и износио своје мишљење о читаним радовима.⁴⁰ Тада београдски студент права и филозофије, Милован Ђилас, искористио је прилику да смедеревским гимназијалцима каже и неколико речи о надреализму, о индивидуализму у поезији и о задацима појединих грана књижевности. Тај период у животу Милована Ђиласа се у његовим биографијама описује као период интензивне левичарске активности. Ова седница дружине „Давидовић“ је била врло озбиљна и протекла је у највећем реду и тишини, што иначе често није био случај.

³⁶ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије Књига записника литерарне дружине „Давидовић“ од 1931. до 1941. године, 3. састанак 1931. године.

³⁷ Исто, 4. састанак, 12. децембар 1932. године.

³⁸ Јовановић, Небојша, *Политички венац града Смедерева и његове околине у 19. и 20. веку*, Гимназија, Смедерево, 2002, 109.

³⁹ „Милован Ђилас“ у *Мала енциклопедија Просвете*, I, Београд, 1978.

⁴⁰ Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије, Књига записника литерарне дружине „Давидовић“ од 1931. до 1941. године, 10. састанак, 3. април 1932. године.

Занимљиво је да је у то време председник дружине био ученик Богдан Дрезгић, који ће касније у току окупације радити у Смедереву као чиновник, и због наводне сарадње са непријатељем, бити стрељан одмах после ослобођења.

Закључак

Друштвени живот у Смедеревској гимназији одувек је био добро развијен, управа школе и професори придавали су томе доста значаја. Од свих ђачких организација дружина „Давидовић“ била је не само најбројнија, него и најпопуларнија и најразноврснија по својој делатности. Чланови дружине су спремали позоришне комаде, организовали игранке, и руководили целокупним културним и уметничким животом у школи.

У раду дружине „Давидовић” у периоду од њеног настанка па све до марта 1941. године учествовало је 1.567 ученика виших разреда Гимназије у Смедереву. Учествујући у њеном раду, ученици су се упознавали са делима домаће и стране књижевности и стицали прва самостална искуства у литерарном стваралаштву. Трагајући дубље за суштином књижевног дела, они су све више изоштравали критичку мисао и следили као узор оне књижевнике који су се бавили социјалном димензијом живота. То се нарочито увиђа на састанцима Дружине уочи избијања Другог светског рата, када се њени чланови деле у истицању главних мотива у својим књижевним саставима. Левичарски настројени чланови више су истицали социјално- класне аспекте живота. Тада дружина „Давидовић“ постаје и својеврсна трибина гнева на којој су револуционарно оријентисани млади људи износили своја неслагања са друштвеним неправдама.

Уочи догађаја у марту 1941. године, одлуком директора школе Владимира Лазића Дружина је забрањена. С обзиром на дугу традицију постојања и углед који је уживала међу ђацима и омладином Смедерева, она је наставила да делује у измењеној форми, пре свега кроз активности својих некадашњих чланова у СКОЈ-у.

Јасно је колики је утицај неко ко је био на челу Дружине и управљао њеним радом могао да има на ученике Гимназије. Тај утицај се огледао у избору књига за читање, стилу писања, али исто тако могао је бити важан и при политичком опредељењу. Управо у томе и јесте највећи значај Дружине. Усмеравање младих подложних утицају при првом сусрету са политиком. Овај утицај можда и не би био толико важан, али ако узмемо у обзир ситуацију у земљи он постаје и те како кључан. Многи од чланова Дружине су се управо захваљујући овом усмерењу касније приступили Збору и Комунистичкој партији и учествовали у народно ослободилачкој борби и грађанском рату. Та политичка улога и јесте најбитнија улога Дружине. Овим радом смо показали да Дружина није била политички неутрална и да је као таква своје ставове ширила на оне који су били укључени у њен рад, али и на остале ученике Гимназије.

Извори

Архивска грађа

1. Историјски архив Смедерева, фонд Гимназије: Књига записника литерарне дружине „Давидовић” од 1931. до 1941. године; Уписница за 1938. годину; Књига уписница 1935/36 и 1936/37.
2. Архив Гимназије, Извештаји за школску 1925-1941. годину

Литература

1. Павловић, Леонтије; Булатовић, Мирко; Пауновић, Радослав, *Смедеревска гимназија минули век 1871-1971*, Гимназија, Смедерево 1971.
2. Јовановић, Небојша, *Политички венац града Смедерева и његове околине у 19. и 20. веку*, Гимназија, Смедерево 2002.
3. „Милован Ђилас“ у: *Мала енциклопедија Просвете I*, Београд 1978.
4. Јовановић, Небојша, „Милован Ристић“, *Смедеревске новине*, број 28, 20. април 2006.